Title अर्क प्रकाश:

Author रावण:

Extent ५ Age १६०१

Subject आयुर्वेद: . अपूर्णम्

नं० ६०८-घ

अर्क प्रकाशः — (आयुर्वेदः)

पत्राणि ५ (अपूर्णः, जीर्णश्च)

नं० ५०८-घ

कर्त्ता रावणः

लिपिकः समाचंद गुर्जरः

संवत् १९०१

वंगं तु द्विविधं स्मृतं । जसदं द्विविधं प्रोक्तं संभवेन्नागस्तु बहुविधः । अष्टधा लोहमुद्दिष्ट
मेते सप्तैव धातवः ॥५॥ इति धातुवर्गः । स्वर्णजं स्वर्णमाक्षीकं तारजं तारमाक्षिकं । तु
त्थं ताम्रभवं ज्ञेयं कंकुष्ठं वंगसंभवं । रसको जसदाज्जातो नागात्तु सिंदूरसंभवः । लो
हाज्जातं लोहकिट्टमेते सप्तोपधातवः ॥ इति उपधातुगणः । द्विधा स्यात्तु द्विधा गंधो
ष्टधा स्यात्तालमष्टधा । द्विधांजनं च कासीसं गैरिकं नीरसाश्मके ॥८॥ धारदा हरदो
जातो टंकणं गंधकात्तथा । खटिका जायते जाता हरितालान्मनःशिला । अंजना
ख्यं खर्परं कासीसात्सुवर्णं मर्दवरः । गैरिका जायते काजाता तस्मादुपरसा इ
मे ॥१०॥ इत्युपरसवर्गः । वज्रं मुक्ता प्रवालं च गोमेदो नीलविद्रुमकं । पुष्पकं कां
च माणिक्यं रत्नान्येतानि च क्रमात् ॥११॥ इति रत्नवर्गः । वैक्रांतं मौक्तिकोत्थं च नीरदो
मरकतं लसुः । लाजा गारुत्मकं ज्ञला स्फटिका रत्नजातयः । इति श्री आलेकानाथ
कृतार्कप्रकाशे गणसंख्या प्रातकं नवमं ॥९॥ ॥ दाहे रक्तं सितं छेदे निकषे
कुंकुमप्रभं । तारशुल्वोज्झितं स्निग्धं कोमलं गुरु हेम सत् ॥१॥ पत्रालिप्तसप्तधातूनां
कृत्वा वह्नौ प्रतापयेत् । वैष्णवैः स्वैः समावेष्ट्य तैलवर्गे विनिक्षिपेत् ॥२॥ यकृत्प
क्वच दत्ता धातवो वर्गे तथैव च । धान्यकाष्ठे मूत्रवर्गे मधुवर्गे पटद्रवे ॥३॥ अम्लव
र्गे पुष्पवर्गे स्नेहवर्गे फलद्रवे । क्षीरवर्गे रंगवर्गे निर्वापाः स्वीकसंमिताः ॥४॥ कृ
त्रिमा धातुसंमिश्राये च्यानेकार्थसाधकाः । जायंते दग्धदोषास्ते धातवो नागवा
ये च नो मार्ग

इति रसवर्गः ५

पत्राख्यिः ८

इति द्युद्रत्नवर्गः ११

५

पवनोयानि चोद्धरेत् । अथ कामारितान्यातूनंद्यथा राक्षिमात्रया । पन्नागोसर्वधातूनां ४२

रिवत । ६ । गैरिकं स्वर्जिकाक्षारो विडं लोणं भास्करं पयः । नवसादरकः कन्या
गुंजा स्वर्णादि वेधनं । दद्यात्पत्राणि धातूनां हत्वा तत्तुल्यकं जली । दत्वा दलां
तरे तच्च वालुकायंत्रगं पचेत् । ८ । पथ्यकपथ्यकं स्यानाडीवह्निभिर्दीपकादि
भिः । भस्मी भवंति सर्वेपि स्वर्णाद्याः सप्तधातवः । इति धातुशोधनमारणं ।
मत्स्यापि तस्य योगेन स्वर्णं तत्कालदाहकृत् । भंगायोगाच्च तद्धि व्यंदुग्ध
योगात्फलप्रदं । १० । पुनर्नवायुजानेत्र्यं तद्योगाद्रसायनं । स्यस्वादि रुद्धचा
योगात्कांतिकृत्कुंकुमेन च । राजयक्ष्मापि पयसा त्रिविध्या च विषं हरेत् ।
ली लवंगमरिचैः क्षिप्रदोषो माद्नाशकं । १२ । असम्यङ्मारितं स्वर्णं वे
लंवीर्यं च नाशयेत् । करोति हि रोगान्मृत्युं च तस्मात्तद्यत्नाच्छुद्धयेततः । इ
ति स्वर्णं । गुरु स्निग्धं मृदु स्वितं दाहच्छेदघनक्षमे । स्वर्णं शुभ्रं चेद्रवत्स्व
च्छं तारं नवगुणं शुभं । । रौप्यं तं तिक्तघ्नं वातपित्तकफत्रिकात् । वि
सुगंधैः प्रमेहादि रजतं हंससंनाय । विवर्णं वीर्यबलक्षयकृत् तापकृत
सरं । कष्ठं रोगसंघाश्च कुरुते तं । । ७ । इति रजतं । जपाकु
सुमसंकाशं स्निग्धं मृ ... तं ... तां ... विलं ताम्रं मारणाय प्रश

स्यते । दुग्धं सन्नाह खंडैर्यस्ताम्रं रक्ति द्वयोन्मितं । पिबेत्तस्य विरेकेन प्र
यांत्यसत्वमितो गदाः ।२९। कुष्टकाश्वासयक्ष्माग्नि पित्तश्लेष्मोदरामयान्
ज्वराम्लपित्तपांडूर्तिः शूलशोथक्रमीन पि । एकोदराद्या विबेताम्रेत्व सम्यग्
मारिते धृते । दाहः स्वेदोरुचिर्मूर्छा क्लेदो रक्ति वमिर्भ्रमः ।३०। इति ताम्रं । रेकोधिः ४
ली घद्भावि स्तया वंत्व स्फुटितं चंद्रसन्निभं । चंद्रिकामलहीनं [illegible] यं गालि दू
तं वंगमुत्तमं । सर्वमेहान्निहंताद्दुग्धैः सतालं पंचमासिकं । हंत्यष्टादश कुष्ठा
नि रजनीक्वाथसंयुतं । अभ्रकं वंगं करुते शूलं गुल्मं त्वचारुजं । वातश्लो
षं प्रमेहं च पांडुरोगं भगंदरं ।३१। इति वंगं । जसदं दर्पणाभासं घनच्छायं
सितप्रभं । निकषं यदजतवद्दाहे छेदे च तालवत् । पुराणगोघृतैर्नेत्र्यं
तां चूलेन प्रमेहजित् । अग्निमंथेनाग्निकारी त्रिसुगंधैस्त्रिदोषजि
त् । अभ्रकं जसदं कुर्वीत रक्तपित्तं च पीतला । मंदानलत्वमाध्मं च धातु
नाशं ज्वरादि च । इति जसदं । विकीर्णं [illegible] च्यते श्वेतं गालितं गगनोपमं ।
दृश्यते नागवद्वंगं सन्नागं रीति वलके ।३२। नाग स्तुनाग शतंतुल्य वलं द

स्तवधिः १

रुति व्याधिं च नाशयति जीवितमातनोति । वद्धं प्रदीपयति कामबलं करोति भस
लं च नाशयति संततसेवितः स[illegible] ।२० । मंदाग्निमामशूलं च पाकरोगं मेहं त्वग
रुजं । अप्युह्नागः कुरुते प्राणान् पिनिहंति वा । इति सीसं । अथ भूखिरवराकं महौ
४२ रान्यं गान्यम्लेन लेपिते । लोहे स्पृष्टे सत्या[illegible]णि तत्सारमभिधीयते । ऊरामु
दलोहभवं चूर्णं पातालगरुडीरसैः । त्रिपुटं कुमार्याः पित्रिपरगुडूचिकार
४२ सैः तहदधांपांदरदं हिंगुलादिह्वा पुनः पुटेत् । त्रिः पुटे त्रिफलाभिश्चदाडि
रु मस्य क्वचैककं । ऋबूकेनाग्निपत्रेण । निर्गुंड्यातोयपाचितं । एवं नवपुटैर्लोह पत्रूरैः त्रि:
मृतं वारितरं भवेत् । शुंठीवांतिसितापित्तेकफेकशाक्रिजातकं । संधिरोग घाळे:१
वरापांडो प्रोक्तं लोहानुपानकं । लगरुगमूढकगहद्रोगम्लूलंहन्ति लोसमप्रम षड्वधि:१
री । नानारोगान् प्रकुरुते तूर्णं लोहमशोधितं । इति लोहं । इतिसप्त धातवः ।
पारांसैधवं दत्वा उपधातूनविमर्[illegible]शाधाचाम्लवर्गेलिकयाहेलोहसं ४२
भवं । घर्षयेल्लोहदंडेन प्रत्येकं[illegible]था । सिं[illegible]रवर्णं लं धातूनो दृशा २३
मेपुटे । त्रिकटुकैर्वराकैश्चभाव[illegible]कर्तव्या च्छोपधातूनां सर्वे
दोषपनुत्तये । अथ मारणं । द[illegible]ादधात्स्तलकोकुटंपुटं । सप्त

धातूल्मर्दयित्वाप.यगैवैककोघधैः।४७।क्रोतोर्विद्याककवेतत्स्पविष्कमत्र्वमज
स्पर्वे।कुलिस्यानांकवायेतार्भानोष्टलवे [illegible]
धातलेप्रयोज्याउदधातव [illegible] त्र्यभावेमुस्व
वैतिदोषांसत्रेकानवि [illegible]
लितः।विनातव [illegible]
रग्नेहन्मता [illegible]
लभ्रलुभंवय [illegible]
रहलकादेक [illegible] मर्भ-
भैरवद्लुक्तदेवसा [illegible] कि
खासावररमंत्रालं [illegible] मभञ
मुत्तमं।पुरश्चयी [illegible] दकेस्त
वयेलकरवीर [illegible] भवे
मंत्रः।श्रंवरह [illegible] तांच्चल
वयरितस्तस [illegible] हनति।

७८। लांगली नां[illegible] सिंदुराक्तयं॥ क्रियते यस्य तिलको जप मंत्रेण म
५३ मप्रियं। मोहयेत[illegible]लानि सर्व जयति निश्चितं। ललाटे तिलको यावत्तावद्वशी
भूः सर्व[illegible]ति[illegible]विजया कैबाकं[illegible]कं सूत धावनैः हालाह
८३ लं नतु[illegible]पं वि मर्दयेत्। कुर्यात् स्वेपत[illegible]नष्टपिष्टं तुत
त्थं[illegible]तपोमनी द्रवैः। गो[illegible]ग्योले संस्थाप्य मासमेकं ततः पुनः। नि
ने ष्काश्य[illegible]पचेद्वात मर्हिफेनन मर्दयेत्। कुर्यात् स्वेदिता पश्चात् नवसारेण म
र्दयेत्। क[illegible]रसेन चापि[illegible]नरसेन च। हिंगु नागं धपापालं सत्वेन ना
पविमर्दयेत्॥ ८०। [illegible]सोतेरतः स्पाश्वः[illegible]रसः। एवं वर्षे लाक्षिदः
स्याद्धि नाग्निरसरा[illegible]स्थयं। [illegible]ते चूर्णि संकुप्तो जीवनाख्यो रसोत्तमः। लक्ष
गुंजे द्वि गुंजं वा द्विद्वि शुद्ध बलाबलं। [illegible] गुंजं दद्यात्तेन साकं रसोत्तमः।
देयो गुल्मो न[illegible]तेन तं वलापि मजीवयेत्[illegible]तिसूतः। चूर्णकाभानि खंडानि द
द्रव्यतु कारयेत्। प्रायो वै वायसे पात्रे स्थाप्य तानि धमेद्दृढं। ८४। जातायामु ८२
ष्णतायां तु द्रवद्रव्येण सेचयेत्। द्रुमतुल्पद्रवद्रव्य मेवा[illegible]भावना। ८५। मे
बीजीरणे द्रवा धात्री[illegible]धात्री रिकार्क कैः। रोहिनिर्गैलार[illegible]धावि रक्त कैश्चपंचधा।

मारार्कैः पंचघ [illegible] स्वभावना॥
श्चयं घृता कै [illegible] निगद्यते
॥ इति दद्रुग्ल [illegible] द्यौक्तेत
पंचवल्वैर्विनिः क्षिप [illegible] पुन
दत्वा जलं चैवस्वं पा [illegible] विव
र्जितः॥ घृतध [illegible]
त्वकदाचन॥ [illegible]
शुचिश्च क्रो [illegible]
गंधकगुलः॥ [illegible]
शुद्धं भवति नान्यथा [illegible] ध८
त्वा तं वयसः स्यात् पन [illegible] व
तोधिकः॥ तदभावे तु पत्राण्यस्य तस्य प [illegible] म घृतं तैले घ॰
श्चैषु नवलुकमाता॥ तिलतैले वराकाथ चूर्णं तांबे कुतं त्युजो॥ कांजिके॰
करली तोये दुग्धे कूष्मांडजद्रवे॥ अजादुग्धे च तत्तालं संपुटं दोषवर्जितं॥ श्च

प्रीतिकर्षं चिंचायामालंभस्मनस्तुषाधितं। त्रिंशत्कर्षं हिंडिकायां द्रावांतन्नि
५५ वेशयेत्। आस्तीर्य तालपत्राणि कर्षद्वयमितानि च। त्रिंशत्कर्षं पुनास्तान्या पाद्धि:२
स्तरेत्तालकोपरि। ८२। संपूज्य भैरवादीश्च हंडी चुल्ल्यां निवेशयेत्। यामेयामे
४८ क्रमादग्निं संकुर्यात् [illegible] चितस्तु [illegible] धूमो सगच्छति।
गच्छेत् धूममालो [illegible] यत्नात् [illegible] तालं तु
यु मृतं भवेत्। भ[illegible] । ८४। तालकता
लेह्यक बी[illegible] वेक्त्वा [illegible] ना
वधि। तत्ता[illegible] किकोया: सप्तमात्रास्ताल
कस्यास्य संमिति [illegible] वपु [illegible] तालक [illegible] पानमानके। हरितालं तु संस्थि
त हरितालं किं प्रयोजनं। ८५। [illegible] हाला
हलजीराभ्याम पस्मार [illegible] नाशने। [illegible] फलया [illegible] विनापानं दे
वदालीरसे युक्तो भा[illegible] तं तालं। [illegible] सततायं त्रैम
न:शिलां। भावये [illegible] पितरजा या: सा विशुद्ध्यति। घृतानुपानतो बलं व
रानुपानतो मलं। द्रवानुपानतः कफं [illegible] नः शिला परं। ८७। इति मनःशिला। ४८

देलायंत्रे तासप्ताहं मूत्रवर्गे [illegible] सं [illegible] दं नेत्ररोगातं नाशनं वरयास
हः। इति खर्परं। [illegible] नवतैत्रधा [illegible] वर्गे त्रिधा चेतासर्वे उपरसाः शुद्धा
जायंते दोषवर्जिताः। [illegible] रसाः सः सवितं वकुका
ले सरसवत्कुरुते [illegible] इति [illegible] पेका
चेकुलेस्यजे। रत्नानां तप्त [illegible] धान्ये वजे तोहि
न गुणमभ्यागम [illegible] रितं [illegible] पुष्टि विवर्द्धनं। गोमूत्रे त्रि इति राज्ञा नि ६
दिनं स्थाप्यं विशुद्धे नं [illegible] तथा धार्ये च वास [illegible]
गवाति परं बातम्लो [illegible] तः पीते [illegible]
सायनं। [illegible] इति विषं। [illegible] नि [illegible] । विषाभाव
प्रयोगेषु गुणस्तु विष [illegible] नवि [illegible] कुर्जैपालो
विषमुच्यते। [illegible] तिकरः परः। पंचगव्येषु [illegible]
रकुर्यात् [illegible] जं [illegible] कां। ततो मूत्रवर्गे [illegible] धाम्लवर्गे त्रिधा पुनः। कुमारिकाद्द
वैभस्मजलेचैव विशोधयेत्। एवं शुद्धस्तु जैपालो वांतिरहा [illegible] वर्जितः। १०। इति जेपालशो
मंदेऽदरितवा [illegible] तं यन्मयाप्रोक्तं तः श्रुतं। एतद्दत्त्वा [illegible] गाम्भीर्यं [illegible] धनम् २

45 माचर। एवमुक्त्वा तु भेषजं परहस्यं स दशाननः। सायं संध्याविधिं कर्त्तुमु
त्थितो मंदिरं ययौ। २०४। इति श्रीलंकानाथकृतार्कप्रकाशे धातुमुष्टिरात
दशमे कैः समाप्तम्। शुभं भूयात् निरंतरं विदुषाम्। सं० ९०१ का० व० ८ रवौ समाप्तं द
४५ गोर्जरेण लिखितं दशपाशातकम्॥ ॥ ॥ ॥ ॥

४५